

Kamer van Volksvertegenwoordigers

ZITTING 1980-1981

30 MAART 1981

HERZIENING VAN DE GRONDWET

Herziening van artikel 47 van de Grondwet
met uitsluiting van het tweede lid

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE HERZIENING VAN DE GRONDWET
EN VOOR DE INSTITUTIONELE HERVORMINGEN ⁽¹⁾
UITGEBRACHT
DOOR DE HEER DEFOSSET

DAMES EN HEREN,

Op grond van de verklaring tot herziening van de Grondwet dd. 15 november 1978 is het mogelijk artikel 47, dat betrekking heeft op de kiesgerechtigde leeftijd voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers te herzien, op het tweede lid na, dat bepaalt dat iedere kiezer slechts recht heeft op één stem.

De preconstituante verklaarde dat de herziening het mogelijk moet maken de kiesgerechtigde leeftijd op achttien jaar te brengen, de bepaling betreffende de kieswoningplaats te wijzigen en de bepaling betreffende het stemrecht van de vrouwen op te heffen.

**

⁽¹⁾ Samenstelling van de Commissie :

Voorzitter : de heer Joseph Michel.

A. — Leden : de heren Aerts, Bourgeois, le Hardy de Beaulieu, Moors, Suykerbuyk, Thys, Tindemans, Uyttendaele, Van den Brande, van de Put, Weckx. — Boel, Brouhon, André Cools, Hancké, Hurez, Van Cauwenberghe, Van Elewyck, Vanvelthoven. — De Grève, Gol, Knoops, Poma, Verberckmoes. — Defosset, Mordant. — Schiltz.

B. — Plaatsvervangers : de heren Blanckaert, De Keersmaeker, Diegenant, Henckens, Langendries, Lenaerts, Schyns, Mre Smet, de heren Vankeirsbilck, Verroken, Wauthy. — Baldewijns, Baudson, Delhaye, Laridon, Tobback, Van Acker, Van der Biest, N. — Evers, Grootjans, Mundeleer, Louis Olivier, Sprockeels, Van de Velde. — Clerfayt, Moreau, Persoons. — Anciaux, Baert.

Zie :

10 (B.Z. 1979) :

— N° 12/1° : Voorstel.

Chambre des Représentants

SESSION 1980-1981

30 MARS 1981

REVISION DE LA CONSTITUTION

Révision de l'article 47 de la Constitution
à l'exclusion du second alinéa

RAPPORT

FAIT
AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA REVISION DE LA CONSTITUTION
ET DES REFORMES INSTITUTIONNELLES ⁽¹⁾
PAR M. DEFOSSET

MESDAMES, MESSIEURS,

La déclaration de révision de la Constitution du 15 novembre 1978 permet la révision de l'article 47, traitant de l'électorat pour la Chambre des Représentants, à l'exclusion de son second alinéa qui dispose que chaque électeur n'a droit qu'à un vote.

Le préconstituant indiquait que la révision devrait permettre de porter l'âge électoral à 18 ans, de modifier la disposition relative au domicile électoral et de supprimer la disposition relative au droit de vote des femmes.

**

⁽¹⁾ Composition de la Commission :

Président : M. Joseph Michel.

A. — Membres : MM. Aerts, Bourgeois, le Hardy de Beaulieu, Moors, Suykerbuyk, Thys, Tindemans, Uyttendaele, Van den Brande, van de Put, Weckx. — Boel, Brouhon, André Cools, Hancké, Hurez, Van Cauwenberghe, Van Elewyck, Vanvelthoven. — De Grève, Gol, Knoops, Poma, Verberckmoes. — Defosset, Mordant. — Schiltz.

B. — Suppléants : MM. Blanckaert, De Keersmaeker, Diegenant, Henckens, Langendries, Lenaerts, Schyns, Mre Smet, MM. Vankeirsbilck, Verroken, Wauthy. — Baldewijns, Baudson, Delhaye, Laridon, Tobback, Van Acker, Van der Biest, N. — Evers, Grootjans, Mundeleer, Louis Olivier, Sprockeels, Van de Velde. — Clerfayt, Moreau, Persoons. — Anciaux, Baert.

Voir :

10 (S.E. 1979) :

— N° 12/1° : Proposition.

Het voorstel tot herziening van de heer Brasseur blijft beperkt tot de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot achttien jaar. Het moet worden gezien, aldus de auteur, in een ruimer geheel waarbij men de kiesgerechtigde leeftijd tot 18 jaar wil verlagen. De wetten van 1 juli 1969, 26 juli 1971 en 16 november 1978 hebben het kiesrecht toegekend aan de burgers die 18 jaar oud zijn (terwijl de leeftijd om verkozen te worden op 21 jaar is vastgesteld) en zulks voor de gemeenteraadsverkiezingen, de verkiezing van de agglomeratieraden en de Europese verkiezingen.

Tijdens zijn mondelinge verantwoording heeft de auteur de argumenten in herinnering gebracht die in de toelichting bij zijn voorstel stonden; tevens heeft hij verwezen naar de voorstellen die door de heer Van Cauwenberghe in 1969 en door de heer Goffart in 1971 bij de Senaat zijn ingediend.

In het eerste van deze beide voorstellen werd de historische ontwikkeling van de kiesgerechtigde leeftijd sinds 1789 weergegeven (*Stuk Senaat* n° 211, 1968-1969). Overeenkomstig de wens van de commissie voegt de Regering bij het verslag een nota met betrekking tot de kiesgerechtigde leeftijd in diverse landen.

Dit voorstel wordt eenparig aangenomen. De auteur van het voorstel herinnert eraan dat de herziening van dat artikel automatisch een weerslag zal hebben op de kiesgerechtigde leeftijd voor de Senaat (art. 53, eerste lid, 1°, van de Grondwet) en voor de provincie (art. 1 van de wet van 19 oktober 1921 houdende inrichting der provinciale verkiezingen).

**

Ter vergadering wordt door de heren Bourgeois, Aerts en Suykerbuyk een amendement ingediend waarbij de opheffing wordt voorgesteld van het derde lid van artikel 47, hetwelk bepaalt dat een wet onder dezelfde voorwaarden kiesrecht kan verlenen aan de vrouwen en dat die wet ten minste twee derde van de stemmen moet verkrijgen.

In de verantwoording van dit amendement wordt gezegd dat deze bepaling overbodig geworden is, aangezien de wetgever aan de vrouwen het kiesrecht verleend heeft. Daaraan kan worden toegevoegd dat de Grondwet de vrouwen niet zonder bescherming heeft gelaten. Artikel 6bis van de Grondwet waarborgt immers, zonder discriminatie, het genot van de rechten en vrijheden voor alle Belgen. Die bepaling impliceert de gelijkheid van beide geslachten (Wigny, *La troisième Révision de la Constitution*, blz. 393).

Dit amendement wordt eveneens eenparig aangenomen.

**

Op een vraag van een lid i.v.m. het bepaalde in artikel 47 betreffende de kieswoningplaats preciseert de Minister van Justitie en Institutionele Hervormingen dat het behoud ervan in de Grondwet een ruimere waarborg biedt dan de invoering van een dergelijke bepaling in de kieswet.

Hij herinnert eraan dat die bepaling tot doel heeft de kiezerslijsten vast te stellen. De commissie heeft het niet nodig gevonden die bepaling te wijzigen.

**

Ingevolge de door de commissie voorgestelde wijzigingen dient artikel 47 als volgt te worden gelezen :

« Art. 47. — De afgevaardigden ter Kamer van volksvertegenwoordigers worden rechtstreeks gekozen door de burgers die volle 18 jaar oud zijn, die sinds ten minste

La proposition de révision déposée par M. Brasseur se limite à l'abaissement de l'âge électoral à 18 ans. Elle s'insère, comme l'a rappelé son auteur, dans un ensemble plus large abaissant à 18 ans l'âge de l'électorat. Les lois des 1er juillet 1969, 26 juillet 1971 et 16 novembre 1978 ont accordé le droit de vote aux citoyens âgés de 18 ans (tout en fixant l'âge de l'éligibilité à 21 ans), respectivement pour les élections communales, les élections d'agglomération et les élections européennes.

Outre la reprise des arguments figurant dans les développements de la proposition, l'auteur a, lors de sa justification orale, fait référence aux propositions déposées au Sénat en 1969 par M. Van Cauwenberghe et en 1971 par M. Goffart.

La première fait l'historique de l'évolution de cet âge depuis 1789 (*Doc. Sénat* n° 211, 1968-1969). Répondant au souhait de la commission, le Gouvernement joint au rapport une note dans laquelle figure l'âge électoral dans les différents pays du monde.

Cette proposition est adoptée à l'unanimité. Il est rappelé par l'auteur que la révision de cet article aura une répercussion automatique sur l'âge de l'électorat pour le Sénat (art. 53, premier alinéa, 1°, de la Constitution) et pour la province (art. 1er de la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales).

**

Un amendement déposé en réunion par MM. Bourgeois, Aerts et Suykerbuyk, propose de supprimer le troisième alinéa de l'article 47 qui prévoit qu'une loi pourra, dans les mêmes conditions, attribuer le droit de vote aux femmes et que cette loi devra réunir au moins les deux tiers des suffrages.

Dans la justification de cet amendement, il est mentionné que cette disposition est devenue inutile car le législateur a accordé le droit de vote aux femmes. On peut y ajouter que les femmes ne sont pas laissées sans protection constitutionnelle. En effet, l'article 6bis de la Constitution garantit sans discrimination la jouissance des droits reconnus aux Belges. Cette disposition implique l'égalité des sexes. (Wigny, *La Troisième Révision de la Constitution*, p. 393).

Cet amendement est également adopté à l'unanimité.

**

A une question concernant la disposition de l'article 47 relative au domicile électoral, le Ministre de la Justice et des Réformes institutionnelles a précisé que son maintien dans la Constitution donnait une garantie supérieure à l'insertion d'une telle disposition dans la loi électorale.

Il rappelle que le but de cette disposition est de fixer les listes électorales. La commission n'a pas jugé utile de la modifier.

**

A la suite des modifications proposées par la commission, l'article 47 doit se lire comme suit :

« Art. 47. — Les députés à la Chambre des représentants sont élus directement par les citoyens âgés de 18 ans accomplis, domiciliés depuis six mois au moins dans la même

zes maanden hun woonplaats hebben in dezelfde gemeente en niet verkeren in een der gevallen van uitsluiting bij de wet bepaald.

» Ieder kiezer heeft slechts recht op één stem. »

De Rapporteur,
L. DEFOSSET.

De Voorzitter,
J. MICHEL.

commune et ne se trouvant pas dans l'un des cas d'exclusion prévus par la loi.

» Chaque électeur n'a droit qu'à un vote. »

Le Rapporteur,
L. DEFOSSET.

Le Président,
J. MICHEL.

TEKST AANGENOMEN DOOR DE COMMISSIE.

Enig artikel.

In artikel 47 van de Grondwet worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° in het eerste lid worden de woorden « volle 21 jaar » vervangen door de woorden « volle 18 jaar » ;

2° het derde lid wordt opgeheven.

TEXTE ADOPTE PAR LA COMMISSION

Article unique.

Les modifications suivantes sont apportées à l'article 47 de la Constitution :

1° au premier alinéa, les mots « 21 ans accomplis » sont remplacés par les mots « 18 ans accomplis » ;

2° le troisième alinéa est abrogé.

BIJLAGE.

De kiesgerechtigde leeftijd (*).

1. In de verschillende landen van de wereld valt de leeftijd die wordt voorgeschreven om de tweede of de enige Kamer te verkiezen, doorgaans samen met de burgerlijke meerderjarigheid. Het gemiddelde ligt tussen 18 en 21 jaar.

2. De jongste 15 jaar hebben bepaalde landen de kiesgerechtigde leeftijd van 21 tot 18 jaar verlaagd (Australië, Canada, D.B.R., Finland, Frankrijk, Nederland, Pakistan, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten).

3. 18 jaar is ook de kiesgerechtigde leeftijd in de socialistische landen en in de meeste landen die onlangs onafhankelijk zijn geworden.

4. In de volgende landen werd de kiesgerechtigde leeftijd vastgesteld op 18 jaar : Argentinië, Australië, Bangladesh, Brazilië, Bulgarije, Canada, Costa-Rica, D.B.R., D.D.R., Finland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, Israël, Joegoslavië, Luxemburg, Nederland, Pakistan, Polen, Syrisch-Arabisch Republiek, Volksrepubliek Vietnam, Republiek Vietnam, Republiek Zuid-Afrika, Roemenië, Sri Lanka, Tsjechoslovakije, U.S.S.R., Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Zaire, Zambia, Zweden.

5. In Oostenrijk is de kiesgerechtigde leeftijd 19 jaar.

6. Landen waar de kiesgerechtigde leeftijd 20 jaar is : Denemarken, Japan, Jordanië, Liechtenstein, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Republiek Korea, Tunesië, Zwitserland.

7. Landen waar de kiesgerechtigde leeftijd 21 jaar is : België, Fidji, Griekenland, Ivoorkust, Indië, Italië, Kameroen, Koeweit, Maleisië, Malawi, Malta, Monaco, Senegal, Sierra Leone, Spanje.

8. Samenvatting :

32 landen hebben de kiesgerechtigde leeftijd op 18 jaar vastgesteld;
1 land heeft de kiesgerechtigde leeftijd op 19 jaar vastgesteld;
9 landen hebben de kiesgerechtigde leeftijd op 20 jaar vastgesteld;
15 landen hebben de kiesgerechtigde leeftijd op 21 jaar vastgesteld.

N.B. :

— Ierland, waar de kiesgerechtigde leeftijd voor de Kamer 18 jaar is, heeft voor de Senaat de leeftijd van 21 jaar gekozen.

— Italië, waar de kiesgerechtigde leeftijd voor de Kamer 21 jaar is, heeft voor de Senaat de leeftijd van 25 jaar gekozen.

(*) Uittreksels uit « Les Parlements dans le monde », Parijs, PUF, 1977, pp. 30 en volgende.

ANNEXE

La majorité électorale (*).

1. Dans les différents pays du monde, l'âge requis pour être électeur à la Chambre populaire ou unique coïncide généralement avec l'âge de la majorité civile. La moyenne s'établit entre 18 et 21 ans.

2. Certains pays ont, dans les 15 dernières années, abaissé l'âge électoral de 21 à 18 ans (Australie Canada, Etats-Unis, Finlande, France, Pakistan, Pays-Bas, R.F.A., Royaume-Uni).

3. L'âge de 18 ans a aussi été retenu par les pays socialistes et par la plupart des pays qui ont récemment accédé à l'indépendance.

4. Ont fixé l'âge électoral à 18 ans : R.F.A., Argentine, Australie, Bangladesh, Brésil, Bulgarie, Canada, Costa-Rica, Etats-Unis, Finlande, France, Hongrie, Irlande, Israël, Luxembourg, Pakistan, Pays-Bas, Pologne, République arabe syrienne, R.D.A., République démocratique du Vietnam, République du Vietnam, République sud-africaine, Roumanie, Royaume-Uni, Sri Lanka, Suède, Tchécoslovaquie, U.R.S.S., Yougoslavie, Zaire, Zambie.

5. A fixé l'âge électoral à 19 ans : l'Autriche.

6. Ont fixé l'âge électoral à 20 ans : Danemark, Japon, Jordanie, Liechtenstein, Norvège, Nouvelle-Zélande, République de Corée, Suisse, Tunisie.

7. Ont fixé l'âge électoral à 21 ans : Belgique, Cameroun, Côte d'Ivoire, Espagne, Grèce, Fidji, Inde, Italie, Koweït, Malaisie, Malawi, Malte, Monaco, Sénégal, Sierra Leone.

8. Soit au total :

32 pays ont fixé l'âge électoral à 18 ans.
1 pays a fixé l'âge électoral à 19 ans.
9 pays ont fixé l'âge électoral à 20 ans.
15 pays ont fixé l'âge électoral à 21 ans.

N.B. :

— L'Irlande, qui a retenu l'âge de 18 ans pour l'élection de la Chambre, a choisi l'âge de 21 ans pour le Sénat.

— L'Italie, qui a retenu l'âge de 21 ans pour l'élection de la Chambre, a choisi l'âge de 25 ans pour le Sénat.

(*) Extraits de « Les Parlements dans le monde », Paris, P.U.F., 1977, pages 30 et suivantes.